

Лондар С.Л.,

доктор економічних наук,
професор, віце-президент ДННУ
“Академія фінансового управління”

Мельникова Л.О.,

аспірант Науково-дослідного фінансового інституту
ДННУ “Академія фінансового управління”

СЕРЕДНЬОСТРОКОВЕ ПРОГНОЗУВАННЯ ДОХОДІВ БЮДЖЕТУ: НАДХОДЖЕННЯ ПОДАТКУ НА ПРИБУТОК ПІДПРИЄМСТВ

Розглянуто особливості методологічних підходів до середньострокового прогнозування надходжень податку на прибуток підприємств. Проаналізовано можливості такого прогнозування на основі методів, які застосовуються в міжнародній практиці, а також багатофакторної економетричної моделі, створеної на базі основних показників, що використовуються в урядовому прогнозі економічного й соціального розвитку України на 2013 і 2014 рр.

The article reveals possible methodological approaches to the mid-term forecasting of corporate income tax revenues. Analysis of medium term forecasting is conducted with commonly applied international methods, including multifactorial econometric model, which are conducted based on government forecast of Ukraine's key macroeconomic indicators for 2013–2014.

Ключові слова: середньострокове бюджетне планування і прогнозування, економетрична багатофакторна модель надходжень податку на прибуток.

Відповідно до вимог ст. 21 нової редакції Бюджетного кодексу України, прийнятої в 2010 р.¹, Міністерство фінансів України разом із проектом закону про Державний бюджет повинне розробити прогноз Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетних періоди та подати його до Верховної Ради. В місячний строк із дня опублікування закону про Державний бюджет на наступний рік цей прогноз уточнюється та схвалюється Кабінетом Міністрів України.

Зазначений середньостроковий прогноз уперше розробляється для 2013–2014 рр. У ньому враховуються положення державних цільових програм, Програми економічних реформ на 2010–2014 роки “Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава”², Податкового кодексу України³, найкращий досвід розвинутих європейських країн у сфері середньострокового бюджетного прогнозування і планування. Метою зазначеного прогнозу є вдосконалення механізму управління бюджетним процесом як складової частини системи

---

¹ Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI, з 01.01.2011: [Електр. ресурс]. — <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2456-17>.

² Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава: Програма економічних реформ на 2010–2014 роки: [Електр. ресурс]. — http://www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL_1.pdf.

³ Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI: [Електр. ресурс]. — <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>.

управління державними фінансами, встановлення взаємозв'язку стратегічних цілей розвитку держави та можливостей бюджету в середньостроковій перспективі, забезпечення прозорості, передбачуваності та послідовності бюджетної політики. Перехід до середньострокового бюджетного планування і прогнозування, як передбачається, надасть учасникам бюджетного процесу можливість узгодити свої стратегічні плани діяльності з наявними бюджетними коштами як у рамках підготовки проекту бюджету на відповідний рік, так і на наступні періоди, підвищити результативність і ефективність здійснення бюджетних видатків, посилити бюджетну дисципліну та контроль витрат бюджету, забезпечити фінансування інвестиційних проектів (програм) строком реалізації більше одного року, що загалом сприятиме переходу до формування довгострокової бюджетної політики⁴.

У середньостроковому бюджетному плануванні і прогнозуванні однією з найвідповідальніших складових є середньострокове прогнозування доходів бюджету. Досвід таких розвинутих країн, як ФРН, Великобританія, Франція, де елементи комплексного середньострокового бюджетного планування і прогнозування впроваджувалися протягом кількох десятиліть, показує, що саме від точності передбачення обсягу доходів бюджету залежать розміри граничних сум (лімітів фінансування) всіх розпорядників коштів, що доводяться їм на середньостроковий період. Тому в зазначених країнах питання економічного прогнозування і планування розробляються урядовими організаціями та науковими установами паралельно. Наприклад, у ФРН до останніх належать Рада експертів із питань загальногосподарського розвитку при уряді Німеччини, Інститут світового господарства при Університеті м. Кіль, Рейнсько-Вестфальський інститут економічних досліджень та інші, які створюють та вдосконалюють методіку середньострокового бюджетного планування і прогнозування для урядових потреб⁵.

Аналізуючи зарубіжний досвід, можна дійти висновку, що в кожній країні, де середньострокове бюджетне планування і прогнозування утвердилось як інструмент поєднання бюджетної й соціально-економічної політик держави, його застосування має свої особливості. Зокрема, у ФРН бюджет формується як інтегрований середньостроковий фінансовий план для досягнення певної стратегічної мети фіскальної політики. При цьому показники середньострокового бюджету використовуються як основа для річного бюджету в рамках ковзного чотирирічного бюджету⁶. Міністерство економіки ФРН постійно розробляє середньострокові чотирирічні плани економічного розвитку країни. Це відбувається кожного

---

⁴ Прогноз Державного бюджету України на 2013 та 2014 роки: Проект постанови КМУ: [Електр. ресурс]. — <http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish>.

⁵ Fiscal Discipline between Levels of Government in Germany by Astrid Lübke e is Deputy Head of Division in the Federal Ministry of Finance of Germany // OECD Journal On Budgeting. — 2005. — Vol. 5, No 2: [Електр. ресурс]. — <http://www.oecd.org/dataoecd/4/59/43480565.pdf>.

⁶ Bundesministerium der Finanzen: [Електр. ресурс]. — http://www.bundesfinanzministerium.de/nn_54/DE/

року із коригуванням і продовженням на рік. Встановлюються конкретні цільові орієнтири фіскальної політики, тобто граничні темпи зростання державних витрат та максимально допустимий розмір бюджетного дефіциту. Бюджетний процес відбувається за участі галузевих міністерств, які готують свої вимоги до фінансування в майбутньому фінансовому році та прогнозні бюджети на три наступних роки. Зібравши вимоги міністерств щодо фінансування, міністерство фінансів ФРН починає процес узгодження бюджетних лімітів, що задаються “згори”, з вимогами, що надійшли “знизу”. На наступному етапі оцінки видатків порівнюються з трирічним фінансовим планом, після чого здійснюється коригування й оцінка як видатків на середньострокову перспективу, так і самого середньострокового фінансового плану з метою забезпечення їх відповідності один одному.

У Франції запровадження середньострокового бюджетного програмування стало основою реформи управління державними фінансами⁷. В рамках середньострокового бюджетного програмування:

- 1) визначається загальний ліміт бюджетних видатків на три роки. Ліміти видатків можуть бути змінені лише за умови перегляду прогнозу інфляції;
- 2) встановлюються ліміти бюджетних видатків за функціональною класифікацією (жорстко на перших два роки та індикативно на третій рік);
- 3) розподіляються бюджетні видатки за програмами. Розподіл має жорсткий характер протягом першого року та коригується відповідно до функціональної класифікації видатків протягом другого і третього років⁸.

У Швеції із середини 1990-х рр. застосовується бюджетний процес “зверху — вниз”. Шведський уряд і парламент керуються обмеженнями, розрахованими на декілька років, стосовно фінансування бюджету та сукупних витрат держави. Виходячи з цих обмежень видатки держави розподіляються спочатку в розрізі 27-ми регіональних бюджетів, а потім — 525-ти програм із цілеспрямованим бюджетним асигнуванням⁹.

Аналіз позитивного міжнародного досвіду показує, що країни, які перейшли на середньострокове бюджетне планування і прогнозування, отримали додаткові можливості для свого розвитку, підвищили обсяги інвестицій, а також ефективність, прозорість і дисципліну формування й реалізації бюджетно-податкової політики, що дало їм змогу краще виконувати завдання довгострокового соціально-економічного розвитку, інфраструктурної перебудови економіки, створення нових технологій, розвитку ринкових інституцій.

---

⁷ Republique Francaise Ministere de L'Economie des Finances et de L'Industrie: [Електр. ресурс]. — <http://www.economie.gouv.fr/>

⁸ Loi Organique relative aux Lois de Finances: [Електр. ресурс]. — http://isidora.cnrs.fr/IMG/pdf/Diapo_LOLF.pdf.

⁹ Budgeting in Sweden by Jón R. Blöndal is Principal Administrator, Budgeting and Management Division, Public Management Service, OECD: [Електр. ресурс]. — <http://www.oecd.org/dataoecd/52/60/40140332.pdf>.

На сьогодні в Україні методики середньострокового прогнозування доходів бюджету перебувають на стадії формування. В даній роботі розглядаються можливості середньострокового прогнозування надходжень податку на прибуток підприємств на основі методів, які використовуються в міжнародній практиці, та багатофакторної економетричної моделі на базі основних показників економічного й соціального розвитку України.

Моделювання і прогнозування надходжень податку на прибуток українських підприємств розглядалося у працях В.П. Вишневського, С.Л. Лондара, О.В. Зварич¹⁰. Утім, прогнозування зазначених надходжень на середньостроковий період має свої особливості та потребує подальшого вивчення.

Податок на прибуток підприємств (ППП) є одним із бюджетоутворюючих та становить значну частку як у ВВП, так і у структурі доходів зведеного бюджету України (табл. 1).

Таблиця 1. Частка податку на прибуток підприємств у доходах зведеного бюджету та ВВП України протягом 1998—2011 рр., %

Частка ППП	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
У доходах зведеного бюджету	19,7	19,9	15,7	15,1	15,2	17,6	17,7	17,5	15,2	15,6	16,1	12,1	12,8	13,7
У ВВП	5,6	5,0	4,5	4,1	4,2	5,0	4,7	5,3	4,8	4,8	5,0	3,6	3,7	4,2

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України (<http://www.ukrstat.gov.ua>) та Державної казначейської служби України (<http://www.treasury.gov.ua/main/uk/publish/category/22813>).

Відносні показники надходжень ППП відображають структуру економічної системи, що дає змогу простежувати тенденції структурних змін у економіці на довгостроковому проміжку часу. Як видно з табл. 1, на цьому проміжку часу спостерігаються трирічні цикли зміни частки ППП у доходах зведеного бюджету. Так, із 2000-го по 2002 р. надходження ППП становили в середньому 15,3 %, з 2003-го по 2005-ий — 17,6 %, з 2006-го по 2008-ий — 15,6 %, а з 2009-го по 2011 р. — 12,9 %, що свідчить про певну стабільність структури економіки впродовж трирічного періоду. Аналогічні закономірності спостерігаються й у динаміці надходжень ППП як частки ВВП (рис. 1). Зміна середнього трирічного рівня останньої спостерігалася в 2000, 2003, 2006 і 2009 рр. Ця особливість може бути використана для розробки середньострокових планів.

Привертає увагу доволі значне збільшення річних надходжень у 2003 р., що пов'язується із сукупним ефектом від зниження ставки податку на прибуток підприємств та розширенням бази оподаткування. Крім того, у 2003 р. була проведена заміна щомісячних розрахунків платежів із податку на прибуток на

¹⁰ Вишневський В.П. Оподаткування підприємств і моделювання економічної динаміки: Монографія / НАН України, Ін-т економіки пром-сті. — Донецьк, 2006. — 320 с.; Лондар С.Л. Моделювання надходжень із податку на прибуток підприємств в умовах українського економічного середовища // Фінанси України. — 2010. — № 12. — С. 12—20; Зварич О.В. Середньострокове прогнозування доходів бюджету та їх взаємозв'язок з макроекономічними показниками // Фінанси України. — 2011. — № 8. — С. 59—75.

Джерело: Веб-портал Державної казначейської служби України: [Електр. ресурс]. — <http://www.treasury.gov.ua/>

Рис. 1. Динаміка річних надходжень і темпів приросту надходжень ППП до зведеного бюджету України протягом 1998—2011 рр.

квартальні¹¹. Щомісячні розрахунки виявилися неефективними, оскільки ускладнювали адміністрування та процес сплати податку його платниками¹². Зростання надходжень ППП у 2005 р. було спричинене низкою факторів, переважно скасуванням спеціальних економічних зон¹³, а також інвестиційним бумом через поліпшення інвестиційного клімату.

У Міністерстві фінансів України в рамках спільного з Міжнародним банком реконструкції та розвитку Проекту модернізації державних фінансів, затвердженого Законом України “Про ратифікацію Угоди про позику між Україною та Міжнародним банком реконструкції та розвитку” від 24.09.2008 № 591-VI¹⁴, розроблено ряд методик для прогнозування показників надходжень до бюджету, в т. ч. ППП. Ці методики використовуються для прогнозування показників дохідної частини в короткостроковому (квартальному) й річному періодах, але окремі складові цих методик можуть бути базою для

¹¹ Про внесення змін до Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств”: Закон України від 24.12.2002 № 349-IV: [Електр. ресурс]. — <http://www.rada.gov.ua>.

¹² Бюджетна політика у контексті соціально-економічного розвитку України: У 6 т. Т. 3 / Редкол.: М.Я. Азаров (голова) та ін. — К.: НДФІ, 2004. — 308 с.

¹³ Про внесення змін до Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств”: Закон України від 01.07.2004 № 1957-IV: [Електр. ресурс]. — <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1957-15>.

¹⁴ Про ратифікацію Угоди про позику (Проект модернізації державних фінансів) між Україною та Міжнародним банком реконструкції та розвитку: Закон України від 24.09.2008 № 591-VI: [Електр. ресурс]. — <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/591-17>.

створення методик середньострокового прогнозування. Що стосується прогнозування надходжень ППП, то основою інформаційного забезпечення його розрахунків за даною методикою є зведена декларація з цього податку за даними Державної податкової служби України. Для розрахунку обсягу прогнозних надходжень загалом використовується близько двох десятків показників: доходи, що враховуються при обчисленні об'єкта оподаткування та включаються до доходів звітного періоду; витрати, які враховуються при розрахунку об'єкта оподаткування; прибуток із джерелом походження з України та за її межами, котрий визначається шляхом зменшення суми доходів звітного періоду на собівартість реалізованих товарів, виконаних робіт, наданих послуг та суму інших законодавчо визначених витрат звітного податкового періоду; прибуток, звільнений від оподаткування; законодавчо встановлена ставка податку; нарахована сума податку на прибуток; зменшення нарахованої суми прибутку; загальна сума нарахувань із податку на прибуток по підприємствах; податок на прибуток банківських установ; податок на прибуток страхових організацій; загальна сума нарахованого податку на прибуток; індекс цін виробників; індекс споживчих цін; обсяг продукції промисловості; результат контрольно-перевірочної роботи; сума переоплат; сума податкового боргу; законодавчі зміни, що впливатимуть на надходження податку на прибуток прогнозного періоду, та ін.

Зрозуміло, що для середньострокового прогнозування надходжень податку на прибуток безпосередньо використати зазначену методику неможливо, оскільки для розрахунку необхідно мати всі перелічені показники на трирічний період. У міжнародній практиці для подібного прогнозування використовується значно менша кількість показників, котрі, як правило, офіційно надаються урядовими установами на середньострокову перспективу, крім того, широко застосовується сценарний підхід¹⁵.

Розглянемо можливі підходи до середньострокового прогнозування надходжень податку на прибуток українських підприємств, базуючись на припущенні (за аналогією з міжнародною практикою), що основою інформаційного забезпечення є прогноз макроекономічних показників, наведених в урядовому прогнозі економічного й соціального розвитку України на 2013 і 2014 рр. (постанова КМУ від 28.11.2011 № 1216)¹⁶. У зазначеній постанові надано середньостроковий прогноз ВВП, індексу споживчих цін, індексу цін виробників промислової продукції, прибутку прибуткових підприємств, фонду оплати праці найманих працівників, середньомісячної заробітної плати, кількості зайнятих економічною діяльністю у віці 15—70 років, рівня безробіття, продуктивності праці, сальдо торговельного балансу, експорту та імпорту товарів і послуг.

---

¹⁵ Republique Francaise Minestere de L'Economie des Finances et de L'Industrie: [Електр. ресурс]. — <http://www.economie.gouv.fr/>

¹⁶ Про внесення змін у додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 31 серпня 2011 р. № 907: Постанова КМУ від 28.11.2011 № 1216: [Електр. ресурс]. — <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1216-2011-П>.

Одним із найпоширеніших у міжнародній практиці методів, які широко використовуються для середньострокового прогнозування доходів бюджету¹⁷ та можуть бути застосовані для прогнозування надходжень ППП, є так званий метод ефективної ставки. В цьому методі для прогнозування податку на прибуток як умовну базу оподаткування використовують або найбільш загальні економічні показники (наприклад, ВВП), або специфічні (приміром, загальний обсяг доходу (прибутку) до оподаткування). Прогнозний показник обсягу податку на прибуток у цьому разі можна розраховувати за формулою:

$$\text{ППП}_t = \text{База}_t \cdot S_{\text{ефект}}, \quad (1)$$

де ППП_t — податок на прибуток підприємств у майбутній прогнозний період;

База_t — умовна база оподаткування в майбутній прогнозний період;

$S_{\text{ефект}}$ — ефективна ставка.

Остання визначається з допомогою відомих показників за попередній період:

$$S_{\text{ефект}} = \frac{\text{ППП}_{t-1}}{\text{База}_{t-1}} \cdot 100, \quad (2)$$

де ППП_{t-1} — обсяг податку на прибуток підприємств за попередній період;

База_{t-1} — умовна база оподаткування за попередній період.

Результати прогнозування надходжень ППП за методом ефективної ставки з використанням ВВП як умовної бази оподаткування наведено в табл. 2. При розрахунку прогнозних показників податку на прибуток підприємств на 2012—2014 рр. використовувався песимістичний прогноз обсягу ВВП, поданий у постанові КМУ від 28.11.2011 № 1216. Ефективна ставка розрахована як середня ефективна ставка за три попередніх роки, оскільки в цьому разі відхилення фактичних і розрахункових (“прогнозних” для минулих періодів) значень надходжень аналізованого податку було найменшим. Як ефективна ставка в цьому методі використовується частка податку на прибуток підприємств у ВВП.

Точність, із якою розраховуються прогнозні величини для 2013—2014 рр., становить 4,6 млрд грн. Вона визначена на основі врахування відхилень прогнозних і фактичних значень ППП за останніх п’ять років, включаючи 2011-ий. Відхилення в більш ранні роки при розрахунку величини середнього відхилення, з огляду на інфляційний вплив, не застосовувалися.

Перевагою використання методу ефективної ставки є можливість застосування різних умовних баз оподаткування для підвищення точності розрахунку прогнозного показника. В рамках нашого дослідження надходжень ППП одним із найбільш відповідних економічних показників як бази оподаткування є прибуток (фінансовий результат) прибуткових підприємств. За аналізований період відбулися також зміни ставки оподаткування, що безпосередньо вплинули на обсяг надходжень ППП. Очевидно, що більш адекватною умовною базою оподаткування для розрахунку ефективної ставки буде ряд, обчислений як добуток $k \cdot FR = \text{Ставка} \cdot \text{Фінансовий результат}$, у якому Ставка — це ставка оподаткування

---

¹⁷ Government Offices of Sweden Ministry of Finance: [Електр. ресурс]. — <http://www.sweden.gov.se/sb/d/2062?setEnableCookies=true>.

Таблиця 2. Прогнозування надходжень податку на прибуток підприємств за методом ефективної ставки із застосуванням обсягу ВВП як умовної бази оподаткування

Рік	ВВП, млрд грн	ППП прогноз, млрд грн	ППП факт, млрд грн	Абсолютне відхилення, млрд грн	Ефективна ставка 1
1998	102,6	—	5,7	—	—
1999	130,4	—	6,4	—	—
2000	170,1	8,9	7,7	—	0,0500
2001	204,2	10,2	8,3	—	0,0450
2002	225,8	10,1	9,4	—	0,0425
2003	267,3	11,4	13,2	—	0,0439
2004	345,1	15,1	16,2	—	0,0460
2005	441,5	20,3	23,5	—	0,0498
2006	544,2	27,1	26,2	—	0,0494
2007	720,7	35,6	34,4	1,2	0,0497
2008	948,1	47,1	47,9	0,8	0,0488
2009	913,3	44,6	33,0	11,6	0,0448
2010	1 094,6	49,0	40,4	8,6	0,0412
2011	1 314,0	54,1	54,7*	0,6	0,0382
2012	1 500,0	57,3±4,6	53,5**	—	0,0382
2013	1 687,8	64,5±4,6	55,1***	—	0,0382
2014	1 854,1	70,8±4,6	56,5***	—	0,0382

* Відповідно до уточненої інформації Державної казначейської служби України.

** Згідно з пояснювальною запискою до Закону України “Про Державний бюджет України на 2012 рік”.

*** Прогнозні показники Міністерства фінансів України.

Джерело: розраховано авторами за даними офіційного сайту Державної казначейської служби України (<http://treasury.gov.ua/main/uk/publish/article/159400>); пояснювальної записки “Інформація про соціально-економічне становище країни та основні прогнозні макропоказники економічного і соціального розвитку на 2012 рік” до проекту Закону України “Про Державний бюджет України на 2012 рік” (http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GF6Y000A.html); проекту постанови КМУ “Прогноз Державного бюджету України на 2013 та 2014 роки” (<http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish>).

податком на прибуток підприємств, Фінансовий результат — фінансовий результат прибуткових підприємств. Застосуємо цей показник для прогнозування методом ефективної ставки (табл. 3).

Отримані значення прогнозних величин для 2012, 2013, 2014 рр. дорівнюють $53,7 \pm 4,6$, $55,1 \pm 4,6$, $51,9 \pm 4,6$ млрд грн відповідно та є близькими до значень прогнозних показників Міністерства фінансів України. Таким чином, середньострокове прогнозування із застосуванням методу ефективної ставки, за умови правильного вибору бази, може вважатися допустимим. Утім, точність, котру гарантує цей метод, є невисокою, що може бути пов’язане з нестабільністю українського економічного середовища та його підвищеною чутливістю до кризових явищ, а отже, ширшим діапазоном зміни основних макроекономічних параметрів, слабкою передбачуваністю поведінки тіньового сектору економіки тощо. Саме це спричиняє досить значні відхилення прогнозних і фактичних даних протягом 2007—2011 рр. та величину похибки в 4,6 млрд грн. У зв’язку з цим

Таблиця 3. Прогнозування надходжень ППП за методом ефективної ставки із застосуванням показника $k \cdot FR$ як умовної бази оподаткування

Рік	$k \cdot FR$, млрд грн	ППП прогноз, млрд грн	ППП факт*, млрд грн	Абсолютне відхилення, млрд грн	Ефективна ставка 2
1998	6,0	—	5,7	—	—
1999	8,1	—	6,4	—	—
2000	10,8	8,8	7,7	—	0,8177
2001	11,5	8,5	8,3	—	0,7416
2002	10,9	8,3	9,4	—	0,7657
2003	13,2	11,4	13,2	—	0,8614
2004	18,4	16,8	16,2	—	0,9143
2005	22,3	21,8	23,5	—	0,9781
2006	27,7	26,6	26,2	—	0,9600
2007	45,7	41,9	34,4	7,5	0,9175
2008	48,4	43,4	47,9	4,5	0,8961
2009	36,0	31,9	33,0	1,1	0,8864
2010	52,7	47,0	40,4	6,6	0,8910
2011	58,9	51,3	54,7*	3,4	0,8707
2012	61,7	53,7±4,6	53,5**	—	0,8707
2013	63,2	55,1±4,6	55,1***	—	0,8707
2014	59,6	51,9±4,6	56,5***	—	0,8707

* Відповідно до уточненої інформації Державної казначейської служби України.

** Згідно з пояснювальною запискою до Закону України “Про Державний бюджет України на 2012 рік”.

*** Прогнозні показники Міністерства фінансів України.

Джерело: розраховано авторами за даними офіційного сайту Державної казначейської служби України (<http://treasury.gov.ua/main/uk/publish/article/159400>); пояснювальної записки “Інформація про соціально-економічне становище країни та основні прогнозні макропоказники економічного і соціального розвитку на 2012 рік” до проекту Закону України “Про Державний бюджет України на 2012 рік” (http://search.ligakon.ua/1_doc2.nsf/link1/GF6Y000A.html); проекту постанови КМУ “Прогноз Державного бюджету України на 2013 та 2014 роки” (<http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish>).

методи і прийоми моделювання, котрі непогано зарекомендували себе в розвинутих країнах, не завжди спрацьовують у вітчизняних умовах. Тому є потреба в розробці нових методів і підходів, із допомогою яких можна до певної міри нівелювати недоліки існуючих методів моделювання¹⁸.

Розглянемо можливість підвищення точності прогнозування за рахунок використання економетричних моделей, у яких факторні змінні вибираються зі спектра показників, перелічених у постанові КМУ від 28.11.2011 № 1216. Аналіз кореляційного взаємозв'язку обсягу надходжень ППП до зведеного бюджету України та макроекономічних показників, врахованих у зазначеній постанові, показує, що існує тісний взаємозв'язок надходжень цього податку до зведеного бюджету й таких показників, як ВВП, прибуток прибуткових підприємств, експорт товарів і послуг.

¹⁸ Лондар С.Л. Зазнач. праця.

У роботі використовувалася специфікація моделі вигляду:

$$Y = a_1 \cdot X_1 + a_2 \cdot X_2 + a_3 \cdot X_3, \quad (3)$$

де Y — надходження від ППП, % ВВП;

a_1, a_2, a_3 — відповідні коефіцієнти при факторних змінних X_1 (добуток фінансового результату (прибутку прибуткових підприємств) та законодавчо встановленої ставки оподаткування у % ВВП); X_2 (експорт товарів і послуг у % ВВП); X_3 (фіктивна змінна, пов'язана зі зміною податкового законодавства).

Моделювання проводилося з допомогою прикладних програм “Eviews 7.0” та “Exel 2007”.

Фіктивна змінна X_3 може набувати значення 0, 1, -1 залежно від того, який ефект щодо податкових надходжень закладається при зміні податкового законодавства. Для прикладу в табл. 4 наведено розрахунок ефекту впливу на обсяг надходжень податку на прибуток у 2011 р. законодавчих змін, зафіксованих у Податковому кодексі України (крім ефекту зміни ставки оподаткування, що враховується змінною X_1). Як видно, цей ефект позитивний, тому фіктивній змінній у 2011 р. приписувалася величина “+1”. Якщо в якісь періоди змін не було, фіктивній змінній присвоювалася величина “0”.

Таблиця 4. Розрахунок зміни надходжень ППП до зведеного бюджету України в 2011 р. у зв'язку із запровадженням положень Податкового кодексу України (крім зміни ставки оподаткування), млрд грн

Розділ III. Податок на прибуток підприємств	Ресурс		Сальдо
	+	-	
1. За рахунок наближення податкового й бухгалтерського обліку	7,48		
2. Заборона віднесення на витрати платника податку на прибуток витрат на придбання товарів (робіт, послуг) у фізичних осіб — платників єдиного податку	0,17		
3. Додаткові надходження за рахунок скасування окремих місцевих податків, що включалися до витрат платника	0,17		
4. Заборона щодо врахування витрат на маркетингові, консалтингові й інжинірингові послуги, придбані в нерезидента у складі витрат платника податку	0,61		
5. Запровадження 0 % ставки податку на прибуток для підприємств із оборотом до 3 млн грн		0,53	
6. Запровадження 0 % ставки податку на прибуток для підприємств літако- й суднобудування, готелів		0,13	
7. Запровадження 0 % ставки податку на прибуток для підприємств легкої промисловості			
8. Звільнення від оподаткування прибутку підприємств енергетичної галузі			
9. Звільнення від оподаткування ПДВ операцій із постачання зерна, крім першої поставки (збільшення валових витрат у зернотрейдерів під час придбання зерна в сільськогосподарського виробника)		1,36	
10. Врахування у складі витрат вартості ремонтів та поліпшення основних засобів		2,22	
11. Зміни фінансового ресурсу від запровадження касового методу для визначення податку на прибуток підприємств житлово-комунального господарства		0,13	
12. Недонадходження бюджету внаслідок звільнення машинобудування агропромислового комплексу від сплати податку на прибуток		0,03	
Всього	+8,43	-4,40	+4,03

Перелік законодавчих актів, які враховують інші зміни щодо ППП, ніж зміни ставки оподаткування, а також значення фіктивної змінної, що використовувалися при моделюванні, наведено в табл. 5.

Таблиця 5. Законодавча база, що використовувалася для визначення фіктивної змінної X_3

Рік	Значення змінної	Дата прийняття та номер відповідних законів України
1998	1	від 20.11.1998 № 269-14
1999	0	
2000	-1	від 02.03.2000 № 1523-3
2001	-1	від 24.04.2001 № 2323-14 від 11.05.2001 № 2355-14 від 20.09.2001 № 2712-14
2002	1	від 12.02.2002 № 2975-14 (набрання чинності — з 01.01.2002 до 01.01.2003)
2003	1	від 01.01.2003 № 349-15 від 10.06.2003 № 856-15
2004	0	
2005	1	від 01.01.2005 № 1957-15
2006	-1	від 01.01.2006 № 2229-15
2007	0	
2008	1	від 04.06.2008 № 309-17
2009	1	від 01.01.2009 № 694-17 від 11.06.2009 № 1254-17 від 01.07.2009 № 1474-17 від 15.10.2009 № 1608-17
2010	0	
2011	1	Податковий кодекс — набрання чинності з 01.01.2011 (розділ III набрав чинності з 01.04.2011)
2012	0	
2013	0	
2014	1	Передбачається внесення змін щодо розширення бази оподаткування

На основі сформованого масиву даних проводився кореляційно-регресійний аналіз із застосуванням методики уточнення з використанням адаптивного коригування методом найменших квадратів (табл. 6). Із допомогою останнього модель коригувалася на максимальну відповідність найбільш актуальним даним, якими вважались очікувані дані 2011 р. Розрахунок здійснювався з використанням засобів Excel 2007. У функції “пошук рішення” ставились умови: сума квадратів відхилень модельних значень від статистичних має бути мінімальною, крім цього, модельна розрахункова величина податкових надходжень і така сама статистична величина для 2011 р. повинні збігатися.

При моделюванні проводилися всі стандартні процедури щодо визначення адекватності моделей, проведення тестів на мультиколінеарність, гетероскедастичність, автокореляцію. Отримані величини шуканих коефіцієнтів a_1 , a_2 , a_3 при значенні коефіцієнта детермінації 0,992 наведено в табл. 6.

В табл. 7 та на рис. 2 подано результати прогнозування надходжень ППП у 2012—2014 рр. на основі побудованої багатофакторної економетричної моделі за умови реалізації песимістичного й оптимістичного сценаріїв.

Таблиця 6. Коефіцієнти економетричної моделі (3) до та після процедури уточнення

Факторна змінна	Коефіцієнт	Уточнений коефіцієнт
X_1	0,78816	0,81003
X_2	0,00522	0,00247
X_3	0,00499	0,00402

Джерело: розраховано авторами.

Таблиця 7. Фактичні й розрахункові модельні показники та прогноз надходжень податку на прибуток підприємств на 2012–2014 рр. на основі багатфакторної економетричної моделі

Рік	Розрахункові модельні значення надходжень, млрд грн	Фактичні значення надходжень, млрд грн	$k \cdot FR (X_1)$, млрд грн	Експорт (X_2), млрд грн	Фіктивна змінна (X_3)	Абсолютне відхилення, млрд грн
1998	5,3	5,7	6,0	17,6	1	
1999	6,8	6,4	8,1	17,1	0	
2000	8,4	7,7	10,8	19,5	-1	
2001	8,7	8,3	11,5	21,1	-1	
2002	10,0	9,4	10,9	23,4	1	
2003	12,1	13,2	13,2	29,0	1	
2004	15,5	16,2	18,4	41,3	0	
2005	20,4	23,5	22,3	44,4	1	
2006	20,8	26,2	27,7	50,2	-1	
2007	37,9	34,4	45,7	64,0	0	3,5
2008	44,2	47,9	48,4	85,6	1	3,7
2009	33,9	33,0	36,0	54,3	1	0,8
2010	44,1	40,4	52,7	69,3	0	3,7
2011	54,7	54,7	58,9	88,7	1	0,0
2012	51,8±2,3 (п) 53,1±2,3 (о)	53,5 (п)*	61,7 (п) 63,1 (о)	92,6 (п) 98,0 (о)	0	
2013	53,3±2,3 (п) 55,7±2,3 (о)	55,1 (п)** 57,4 (о)**	63,2 (п) 65,9 (о)	100,0 (п) 110,5 (о)	0	
2014	58,0±2,3 (п) 63,6±2,3 (о)	56,5 (п)** 62,4 (о)**	59,6 (п) 65,3 (о)	107,0 (п) 123,7 (о)	1	

Умовні позначення:

(п) — песимістичний сценарій;

(о) — оптимістичний сценарій.

* Відповідно до пояснювальної записки до Закону України “Про Державний бюджет України на 2012 рік”.

** Прогнозні показники Міністерства фінансів України.

Джерело: розраховано авторами за даними пояснювальної записки “Інформація про соціально-економічне становище країни та основні прогнозні макропоказники економічного і соціального розвитку на 2012 рік” до проекту Закону України “Про Державний бюджет України на 2012 рік” (http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GF6Y000A.html); проекту постанови КМУ “Прогноз Державного бюджету України на 2013 та 2014 роки” (<http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish>).

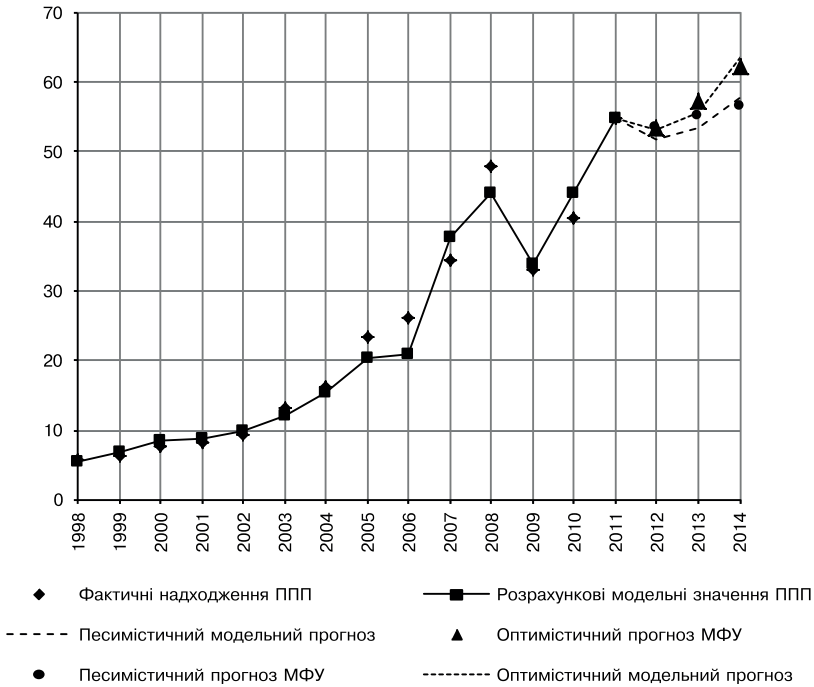

Рис. 2. Оптимістичний і песимістичний прогнози надходжень податку на прибуток підприємств до зведеного бюджету України в 2012—2014 рр., млрд грн

Таким чином, проведені дослідження показали, що найбільш придатним для середньострокового прогнозування надходжень ППП є метод із застосуванням економетричної моделі, в якій для формування факторних змінних використовуються такі показники, як прибуток прибуткових підприємств, експорт товарів і послуг, наведені в урядовому прогнозі економічного й соціального розвитку України на 2013 і 2014 рр., а також вплив змін податкового законодавства. Слід зазначити, що при відхиленні зовнішніх і внутрішніх умов, врахованих у песимістичному й оптимістичному сценаріях розвитку національної економіки, змінюватимуться й показники, на основі яких здійснювалося моделювання. Тому для вчасного коригування прогнозних величин потрібно проводити відповідний моніторинг.